

RITUAL OBREZOVANJA – OBREZOVANJE RITUALA

O obrezovanju deklic na Osrednji Javi

Tina Mertik in Vesna Bočko

177

IZVLEČEK

Avtorici se v pričujočem članku lotevata problema obrezovanja deklic (oziroma pohabljanja ženskih genitalij) na Osrednji Javi. Fokusrata se na sam ritual in njegovo izvajanje ter razmišljata o vplivu tradicije oziroma religije na samo prakso.

Ključne besede: antropologija, Indonezija (Java), obrezovanje deklic, obred iniciacije, verska identiteta

ABSTRACT

The article addresses the issue of circumcision of girls (FGM - female genital mutilation) in central Java. It focuses on the ritual itself and its performance and reflect on the influence of tradition or religion on the practice.

Keywords: anthropology, Indonesia (Java), circumcision of girls, initiation ritual, religious identity

Uvod

“Nekateri v obrezovanju vidijo kulturo oziroma simbolično sporočilo, vezano na osebnost, dožemanje spola in statusa, skratka, družbo vpisano na telo. Spet za druge obrezovanje predstavlja sporno resničnost v biologiji in pravicah človeka, kjer je naloga antropologije obsojati in preseči to kulturno prakso.” (Silverman 2001: 419)

V antropoloških debatah in raziskovanjih ima obrezovanje oziroma pohabljanje ženskih genitalij posebno mesto. Vsem dobro znane oblike pohabljanja ženskih spolovil v mnogih državah Afrike in polemike, ki so nastale kot kritika te prakse, so deležne posebne pozornosti. Predvsem je to prihajalo (in še vedno prihaja) v ospredje skozi debate o raziskovalni etiki – kje je pravzaprav meja antropološkega raziskovanja in na kateri točki naj se antropolog ravna po svojih moralnih občutkih. Obrezovanje žensk je postalo predmet ostre kritike, ne samo v antropologiji, temveč tudi v drugih vedah in disciplinah (Obermeyer 1999: 79), saj gre za *“družbeno opresivno ter življenje ogrožajočo prakso, ki se izvaja nad deklicami oziroma ženskami”* (Gruenbaum 1996).

Kljub temu, da naslov članka omenja osrednjo Javo, je bil glavni center najine raziskave mesto Yogyakarta, ki je locirano na Osrednji Javi in predstavlja kulturno ter

umetnostno prestolnico Indonezije. Kot sultanovo mesto¹ nosi močan pečat islama, vseeno pa je, zaradi odprtosti ter nenehnega tranzita ljudi (lokalnih ter turistov) odprto tudi drugim religijam. Tako poleg prevladujoče populacije muslimanov v Yogyakarti najdemo tudi kejawen², kristjane ter hinduiste in budiste.³ Mesto s poudarkom na zgodovini, ki pa je vseeno v koraku s sodobnim časom, nama ni ponudilo priložnosti samo spoznati prebivalce, temveč tudi vzpostaviti globlje vezi, ki so pri tematiki, ki sva jo preučevali, ključnega pomena.

Ideja o raziskovanju obrezovanja deklic je vzknila ob jutranji kavi in neformalnem pogovoru s prijateljico, šestindvajsetletno študentko anglistike, ki živi v Yogyakarti. Je muslimanske veroizpovedi, njena predanost veri pa ne sovпада z željami njenih staršev, saj odklanja nošnjo hijaba⁴ in vsakodnevne molitve. O samem obrezovanju nama je vedela povedati le, da gre za ritual, ki ga narekuje tradicija, in da je tudi sama obrezana. Bila je celo prepričana, da sva obrezani tudi medve in da gre za prakso, razširjeno ter sprejeto povsod po svetu.

A: “*Sem pa slišala, da naj bi bilo v Indoneziji prisotno ne le obrezovanje dečkov, temveč tudi deklic. A si že slišala za to?*”

B: “*Obrezovanje? A to podobno kot pri dečkih, le da se izvaja na deklicah? Seveda, poznam to.*”

A: “*Upam, da mi ne zameriš, če vprašam – a si ti tudi obrezana?*”

B: “*Sem, ja, saj smo vse. Ti nisi? /.../ Saj ne vem, moram vprašati mamo. Ne vem, kako zgleda obrezan oziroma neobrezan klitoris.*”

A: “*A pa veš, da je to zakonsko prepovedana praksa? Indonezijska vlada jo je leta 2006 prepovedala.*”

B: “*Res? Ne, ne vem. A res? /.../ Pri nas gremo vse skozi to, takoj po rojstvu ali kasneje.*” (Neformalen pogovor; Yogyakarta, 12. 1. 2014)

Pri najinem terenskem delu je bilo ključnega pomena zaupanje žensk, pri čemer so nama pomagale prijateljice in znanke. Natančno število izpeljanih neformalnih pogovorov in nestrukturiranih intervjujev ni znano, oceniva lahko, da sva pri terenskem delu izpeljali pogovore s približno 40 ženskami, starimi med 22 in 73 let. Med sogovorniki najdemo tako študentke, starejše matere, predstavnice nevladnih organizacij in izvajalke obrezovanja deklic. Pogosto so v pridobivanje informacij vodila naključna srečanja, ki so se spremenila v dolge pogovore, ki so iz dneva v dan dajali več informacij. Največkrat so intervjuji potekali na domu določene gospe, kamor so prišle

¹ V Yogyakarti najdemo t. i. *kraton* oziroma sultanovo palačo, kjer živi sultan s svojo družino. Slednje vpliva tako na religiozno kot tudi družbeno življenje ljudi, ki živijo v urbanih in ruralnih delih Yogyakarte. Večina kulturnega dogajanja sovпада z dogajanjem v palači, čeprav je zadnje čase mogoče zaslediti pojavljanje alternativne kulture umetnikov (street art).

² Kejawen, znan tudi kot agama Jawa ali kebatinan je javanska verska tradicija, zmes animizma, budističnih principov in mističnega islama.

³ O religijah, ki so dominirale pred prihodom islama, glej delo *A Short History of Indonesia. The Unlikely Nation?* (2011). Prav tako *Reformist Muslim in Yogyakarta Village. The Islamic Transformation of Contemporary Socio-religious Life* (2011).

⁴ Ruta, ki pokriva lase, ramena in prsi.

okoliške ženske in njihove hčere ter z nama delile znanje in izkušnje. Vse so bile rojene v Yogyakarti in vse so šle skozi proces obrezovanja. Na vprašanje, zakaj, so odgovarjale, da gre za del tradicije in pomoč deklici pri nadaljnjem (družbenem) življenju.⁵

Prav vsak pogovor oziroma intervju naju je vodil korak dlje, globlje v samo spoznavanje rituala. Tako sva prišli v stik z ostarelo žensko, ki izvaja obrezovanje na deklicah že več kot 40 let in se lahko pohvali s certifikatom, ki ga je prejela kot najhitrejša in najboljša izvajalka obrezovanja. Prav ona (*dukun*, kot pravijo osebam, ki se ukvarjajo s porodi, obrezovanjem in zdravljenjem) nama je omogočila prisotnost pri samem obrezovanju.⁶ Pri prvem obisku pri njej doma sva spoznali tudi njeno hčer, ki ponosno nadaljuje družinsko tradicijo,⁷ in ostarele sosede, ki so nama razlagale pomen in njihovo interpretacijo rituala.

Bolj ko sva se poglobljali v tematiko obrezovanja v Indoneziji, bolj so se nama porajala vprašanja o tem, kakšne vrste obrezovanja žensk izvajajo v Yogyakarti in s tem tudi drugje po Javi,⁸ ali lahko tovrstno obrezovanje terminološko sploh vključimo med vrste obrezovanja ter kakšna je njegova vloga v življenju deklic. Pri raziskavi je bilo treba upoštevati samo opredelitev in definicijo, primerno obrezovanju, ki ga zasledimo v Indoneziji, kot tudi zgodovinsko in politično ozadje, ki sta imeli na razvoj ter širjenje rituala obrezovanja deklic velik pomen.

O ritualu obrezovanja

O ritualu pohabljanja in obrezovanja ženskih genitalij je bilo spisano in povedano že veliko. Različni avtorji so se ukvarjali tako s samim ritualom (Gordon 1991; Gruenbaum 1996, 2001; Obermeyer 1999) kot tudi njegovim izvorom (Čeplak 2001, Gruenbaum 2001), razširjenostjo po svetu (Gruenbaum 1996, 2001) in odnosom antropologije in drugih ved do te prakse (Toubia 1994; Silverman 2004, Gruenbaum 1996⁹). Prav tako so v ospredja prihajala aktivistična besedila, ki so se zavzemala (in se še vedno) zavzemajo za izkoreninjenje prakse (Ginsburg 1991, pamfleti, ki jih vsako leto izdajata WHO in UNICEF). Tudi slovenska antropologija je posegala na polja omenjene teme (glej pregled slovenskih avtorjev v Čeplak 2001: 186), se pa večina zapisanega in povedanega veže predvsem na obrezovanje žensk v Afriki in redko, če sploh, omenja obrezovanje v Indoneziji in Aziji na sploh.¹⁰

⁵ Neformalni pogovor, izveden 19. 1. 2014 v Yogyakarti. Prisotnih je bilo šest žensk, starih med 40 in 70 let.

⁶ Vabljenje na ritual obrezovanja se *dukun* ni zdelo sporno ali kakor koli skregano z moralo. Kljub dejstvu, da je najino mnenje popolnoma drugačno od njenega in da sva ostro proti obrezovanju deklic, je bila najina udeležba dobrodošla (pogovor, Yogyakarta, 20. 1. 2014).

⁷ *Dukun* ritualnega obrezovanja deklic namreč ne more biti vsakdo; gre za družinsko tradicijo, pri kateri se znanje prenaša z matere na hčer, in pri čemer družinsko ime zagotavlja kredibilnost takšne *dukun* (intervju; Yogyakarta, 20. 1. 2014).

⁸ Literatura na področju Jave potrjuje zgornjo trditev (glej "Female Circumcision in Indonesia. Extent, Implications and Possible Interventions to Uphold Women's Rights" (2003).

⁹ O vlogi, položaju in 'nalogah' antropologije do pohabljanja ženskih genitalij (Gruenbaum 1996).

¹⁰ Svetla izjema tukaj je že omenjeno poročilo raziskave, izvedene na širšem območju Indonezije "Female Circumcision in Indonesia. Extent, Implications and Possible Interventions to Uphold Women's Rights" (2003). Raziskava je bila narejena z namenom ustaviti pohabljanje ženskih genitalij v Indoneziji.

Terminološke zapreke – obrezovanje (FC) ali pohabljanje ženskih genitalij (FGM)?

180

Kako natančno definirati obrezovanje oziroma pohabljanje ženskih genitalij, ni povsem jasno. Prva ovira se pojavi že pri terminologiji, predvsem pri uporabi terminov *FGM* (female genital mutilation), ki ga lahko prevajamo kot pohabljanje ženskih genitalij, ter *FC* (female circumcision) oziroma obrezovanje žensk, kjer avtorji zavzemajo različne pozicije. Ellern Gruenbaum (2001) uporablja termin obrezovanje žensk (FC), saj naj bi beseda pohabljanje v kratlici FGM delovala žaljivo in dajala vtis namernega škodovanja (Gruenbaum 2001: 3 – 4). Ralf Čeplak, kljub temu, da piše o besedi pohabljanje kot žalitvi kulture, iz katere izhajajo prizadete ženske, uporablja kratico FGM: “/.../ Kljub temu pa se od 90-ih naprej vse bolj uveljavlja pojem pohabljanje ženskih genitalij, ki zavestno ali z vso ostrino kaže na neumestnost tovrstnih praks, pa najsi bodo religiozno ali kulturno opravičevalne” (Čeplak 2001: 189).¹¹ Uporabi kratice (FGM) slediva tudi sami, saj želiva poudariti, da ne glede na vse opravičevanje, pa najsi bo religiozno, kulturno ali kakor koli povezano s tradicijo, rituala ne gre zagovarjati ali nekritično pristopati do njega.

Kot že zapisano, definicija FGM ni preprosta. Različne študije se poslužujejo različnih definicij in kriterijev pri klasifikaciji operacij, ki jih izvajajo pri deklicah oziroma ženskah (Obermeyer 1999: 81). Splošna definicija pravi, da gre za delno ali trajno odstranitev zunanjih ali notranjih ženskih genitalij oziroma kakršno koli (namerno) povzročanje poškodbe na ženskih genitalijah, v kolikor ne gre za nujne medicinske postopke. Ženske oziroma deklice so tovrstni praksi podvržene brez lastne privolitve (Budiharasana, Amaliah, Utomo 2003: 1; Silverman 2004: 429). Se pa k definiranju FGM najlažje pristopa skozi različne kategorije, med katerimi v praksi sicer ni povsem jasne razmejitve. Najpogostejša je razvrstitev, ki FGM deli na tri tipe (Obermeyer 1999: 82; Čeplak 2001: 189; Silverman 2004: 428)¹²:

- *Infibulacija ali faraonsko obrezovanje*, pri katerem gre za odstranitev klitorisa in sramnih usten ter pričvrstitev poškodovanih strani vulve čez vagino. Pusti se majhna odprtina za uriniranje in menstrualno kri. Faraonsko obrezovanje je najekstremnejša oblika obrezovanja žensk.
- *Klitoridektomija* je odstranitev klitorisa ter zunanjih sramnih usten.
- *Suna obrezovanje* je odstranitev prepucija ali/in vrha klitorisa.

Uveljavlja se tudi razvrstitev, predlagana s strani Svetovne zdravstvene organizacije iz leta 1998 (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003):

- Tip 1: izrezovanje prepucija, s popolno ali delno odstranitvijo klitorisa,
- Tip 2: izrezovanje klitorisa s popolno ali delno odstranitvijo zunanjih sramnih usten (klitoridektomija),

¹¹ Gordon (1991) zapiše, da je pojem obrezovanje žensk (FC) nepravilen in nikakor ne more opisati različnih praks, ki se izvajajo nad ženskami v tovrstnih okvirih (1991: 4).

¹² Klasifikacija FGM variira od avtorja do avtorja. Silverman (2004) poleg omenjenih treh tipov doda še simbolično obrezovanje, pri katerem ne pride do dejanskih rezov, ampak do nanašanja (najbolj pogosto) rdeče barve, ki simbolizira kri (Silverman 2004: 428).

- Tip 3: delna ali celotna odstranitev notranjih genitalij ter zašitje vaginalne odprtine (infibulacija),
- Tip 4: nedefinirano: od vbodov, luknjanj, zažiganja, struganja tkiva, uporabe nasilnih kemičnih ali naravnih izdelkov, ki povzročajo krvavenje in vseh drugih postopkov, ki tako ali drugače prizadenejo/pohabijo ženske genitalije.

Za nadaljevanje najinega prispevka je najpomembnejši prav četrti tip, saj je edina najdena kategorija, ki je analogna FGM, s katero sva se srečali v Indoneziji.¹³ Vendar pa je potrebno pri vseh opisanih kategorijah in tipih ponovno poudariti, da čiste ločnice med njimi ni. Prakse obrezovanja se lahko razlikujejo celo znotraj iste družbe,¹⁴ razlike med državami pa so tako še večje (Obermeyer 1999: 82).

181

Pohabljanje ženskih genitalij je ritual, danes prisoten predvsem v Papui Novi Gvineji, Avstraliji, Malajskem arhipelagu, Etiopiji in drugih delih Afrike, v Braziliji, Mehiki, Peruju, med muslimani na Bližjem Vzhodu, v zahodni Aziji in Indiji, Sudanu, Somaliji (Čeplak 2001: 187; Silverman 2004: 420). Mnogi se strinjajo s trditvijo, da je obrezovanje deklic svetovni fenomen, ki se mu niti zahodni svet ni uspel izogniti, saj skozi transnacionalna gibanja ljudje s seboj prinesejo tudi svoje tradicije in navade (Silverman 2004: 420; Čeplak 2001: 187)¹⁵: “*O obrezovanju žensk se vsaj na Zahodu običajno govori kot o barbarški praksi, ki jo izvajajo nad deklicami in ženskami samo v ‘zakotnih vaseh’ daljnih dežel sveta. Kot da bi bil Zahod ena sama svetla izjema. Pa ni.*” (Čeplak 2001: 187)¹⁶. Mnogi bi na tem mestu izpostavili evropocentričnost izjave, vendar sami meniva nasprotno. Z zgornjo navedbo želiva prav izpostaviti razširjenost in globalno problematiko, ki jo obrezovanje deklic predstavlja.¹⁷

¹³ Ko v nadaljevanju uporabljava kratico FGM, vezano na Indonezijo, misliva na 'struganje' oziroma obrezovanje, ki sva mu bili priča na terenu.

¹⁴ Na tak primer sva naleteli tudi pri svojem terenskem delu (praksa obrezovanja v Yogyakarta se razlikuje od vasi do vasi, od *dukun* do *dukun* ipd. (intervju, Yogyakarta 20. 2. 2014)).

¹⁵ Mnenje Zahoda o družbah, ki izvajajo obrezovanje deklic, je etnocentrično in polno predsodkov, ki po navadi ne letijo zgolj na prakso, temveč se generalizirajo na celotno družbo, češ da je barbarska in zaostala (Silverman 2004: 456). Na tem mestu ne smemo pozabiti niti dejstva, da ima tudi Evropa svojo lastno zgodovino nadzorovanja ženske spolnosti s pomočjo raznih oblik obrezovanja. Tako so na primer v starodavnem Rimu imele sužnje na sramnih ustnicah navojni prstan, ki je preprečeval zanositev. V viktorijanski Angliji 19. stoletja je obrezovanje žensk (*klitoridektomija*) veljalo kot kirurško 'zdravilo' za masturbacijo (glej Assad 1979: 12; Wallerstein 1980: 173; Čeplak 2001: 187).

¹⁶ Statistike kažejo, da naj bi bilo danes obrezanih (oziroma pohabljenih) med 120 in 130 milijonov žensk po vsem svetu (Čeplak 2001: 185).

¹⁷ Kljub prepovedi v mnogih državah (npr. britanski 'Prohibition of Female Circumcision Act' leta 1985, indonezijska prepoved leta 2006 in splošna svetovna prepoved s strani Združenih narodov leta 2012) je izvajanje FGM močno razširjeno po svetu in predstavlja globalni problem, ki ga moramo kot takega tudi obravnavati. Svetovna zdravstvena organizacija in tudi mnoge druge organizacije, ki se borijo za človekove pravice, ga obravnavajo kot kršenje človekovih pravic in vrsto nasilja nad deklicami in ženskami (glej povzetek *Prohibition of Female Circumcision Act* 1985, internetni vir, iskan 13. 3. 2014; United Nations Bans Female Genital Mutilation, internetni vir, iskan 13. 3. 2014; Bonino 2012).

O ritualu FGM v Indoneziji je kljub njegovi dolgi tradiciji in ozaveščenosti o njegovi prisotnosti malo znanega. Razloge za to gre iskati v prepričanju ljudi, da gre za nekaj povsem normalnega in kulturno/družbeno ter religiozno obvezujočega.¹⁸

Kljub dejstvu, da lahko obrezovanje, na kakršno sva naleteli na Javi, vključimo v nedefinirano kategorijo, saj ne gre za dejansko obrezovanje, temveč zgolj za 'postrganje' klitorisa (o tem več v nadaljevanju), ga v prispevku opredeljujeva s pojmom obrezovanje ali FGM, saj gre za (kljub 'majhni škodi') za pohabljanje ženskih genitalij in ga gre uvrstiti pod kratenje človekovih pravic.

FGM v Indoneziji

182 Obrezovanje žensk na Javi

Obrezovanje žensk v Indoneziji označujejo s terminom *tetasan*, kar v dobesednem prevodu pomeni kaplja (ang. drop)¹⁹ Pojem FGM pogosto zamenjujejo druge besede, ki se razlikujejo od postopka izvedbe (drgnjenje, vbod, dejanski rezi in šivanje). Najpogostejši je termin *khitan perempuan*²⁰, ki je analogen z obrezovanjem dečkov in pomeni odstranitev dela kože z velikih sramnih ustn ali klitorisa (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 6).

Glede na literaturo ter terenske izsledke, je FGM v Indoneziji mogoče uvrstiti v le eno kategorijo – nedefinirano (Tip 4, predlagan s strani WHO), saj ženske, ki izvajajo prakso obrezovanja, najpogosteje z nožem, britvijo ali podobnim predmetom le na hitro postrgajo²¹ po klitorisu. “/.../ v primerjavi z Afriko, je o FGM v Indoneziji kaj malo znanega. Tako pregled literature, kot tudi analiza praks ne dajeta dovolj dokazov, da ima obrezovanje kakršen koli vpliv na zdravstveno, reproduktivno ali psihološko stanje deklic. Zato je nujno, da se vzame v obzir tudi praksa, kjer ne pride do dejanskih rezov, ampak samo do vbodov oziroma drgnjenja po ženskih genitalijah” (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 5-6). Razlogi za FGM ter njegovo opravičevanje so različni. Tradicionalno prakso obrezovanja deklic so izvajali za zaščito njihove seksualne želje ter s tem vzdrževanje nedolžnosti ter ‘čistoče’ deklic (Čeplak 2001: 187; Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 13; Silverman 2004: 428). “/.../. Gre torej za drastično obliko obvladovanja oziroma nadzorovanja ženske seksualnosti v družbah, kjer so ženske v izrazito podrejenem položaju. /.../ gre za nadzorovanje žensk nasploh, saj je prav nadzorovanje seksualnosti najbolj učinkovit normalizacijski mehanizem.”

¹⁸ V večini intervjujev in pogovorov sogovornice ne poznajo izvora ali zgodovinsko-verskega ozadja. Tudi obrazložitev rituala in njegov namen sta mnogim sogovornicam neznana. Obrezovanje kot tako imajo za avtomatično, naravno prakso.

¹⁹ Oblika klitorisa spominja na kapljo, od tod tudi izvor besede.

²⁰ Beseda *khitan* izhaja iz arabske besede '*khatana*', s katero se označuje obrezovanje dečkov – odstranitev prepucija, beseda *perempuan* pa označuje ženski spol.

²¹ Na tem delu želiva opredeliti, kaj misliva z besedo 'postrgati'. Terminološko gledano se s strganjem odstrani del kože ali tkiva. V primerih udeležbe na ritualu obrezovanja do dejanskega strganja (odstranitve ali poškodbe tkiva) ni prišlo. A vendar je proces, ko *dukun* izvaja ta ritual, zelo podoben strganju. Tako sva se odločili uporabiti ta izraz, ki na neki način vizualno najbolje opiše ritual obrezovanja v Indoneziji, čeprav bi bil terminološko primernejši izraz 'drgniti'.

(Čeplak 2001: 187). Poleg *psihoseksualnega razloga*, so še najpogostejši *družbeni*, ki apelira na identifikacijo s tradicijo lastne družbe ter s tem vzdrževanje družbene kohezije, *estetski* (za neobrezane ženske se smatra, da so umazane nečiste) in *verski* (prepričanje, da je obrezana ženska bolj plodna, njen otrok pa zdrav) (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 13). Izmed vseh razlogov sta v ospredju verski (predvsem vpliv islama) ter “v imenu tradicije” (Gordon 1991: 8). Slednjega sva kot glavnega zasledile tudi na terenu – glavni razlog za izvajanje FGM na Osrednji Javi in v Indoneziji nasploh naj bi bila tradicija²², “/.../ *tetasan se prenaša iz generacije v generacijo, od moje babice, k mami in k meni*” (intervju; Yogyakarta, 24. 2. 2014). Drugi razlog, ki je bil večkrat poudarjen, je prepričanje, da bo obrezana ženska bolj prenašala menstrualne krče, dobila boljšega moža ter neboleče porodila otroka (intervju; Yogyakarta 3. 2. 2014), skratka prosperiteta v prihodnosti.

Najina glavna sogovornica je bila 73 letna žena, ki obrezovanje izvaja že 40 let. O zakonski prepovedi tovrstne prakse ne ve ničesar.²³ Znana kot *dukun* je obrezala že več kot 1000 deklic, izvajanje prakse je podedovala po svoji mami, sama pa jo bo predala najmlajši hčeri.²⁴ Njeno delo ni zgolj FGM, temveč tudi pomoč pri rojstvu, masiranje novorojenčkov, britje las dojenčkom²⁵ in luknjanje ušes deklicam²⁶. Pogosto se zgodi, da se vse prakse izvedejo v istem dnevu, tik pred obrezovanjem (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 38). Za svoje delo nima postavljene fiksne cene, slednja variira od ekonomskega stanja staršev (po navadi dobi 15.000 IDR / 1 Euro za vsako storitev)²⁷. Starost deklice ob obrezovanju določijo starši, razpon pa je od enega tedna do osmih let, čeprav največkrat

²² Ena izmed sogovornic je izjavila, da gre za javansko tradicijo, vendar je to šibka trditev, saj se FGM izvaja tudi na Sumatri in Sulawesiju (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: II.).

²³ Sicer je indonezijska vlada FGM leta 2006 zakonsko prepovedala, vendar si pred njegovim izvajanjem še vedno zatiska oči. Zadnja leta je bila zaradi tega deležna velike kritike, predvsem s strani svetovnih medijev. Glej internetne vire, iskane 26. 4. 2014: <http://www.irinnews.org/report/90366/indonesia-female-genital-mutilation-persists-despite-ban>; <http://www.thejakartaglobe.com/news/indonesia-ignores-un-ban-on-female-circumcision-denies-mutilation/>; <http://www.theguardian.com/society/2012/nov/18/female-genital-mutilation-circumcision-indonesia>.

²⁴ Ker je mati štirih hčera, naju je zanimalo, zakaj je odločila, da bo izbrala prav najmlajšo. Pravi, da v njej vidi največ uslužnosti in talenta. Poudarja, da mora praksa ostati v družini, predvsem zaradi dolgoletne tradicije in zaslužka: “*Zakaj bi predala to priložnost nekomu drugemu, če lahko moja družina zasluži denar?*” Drugi razlog je seveda tradicija. Delo in znanje *dukuna* je dedno. *Dukun* svoje znanje vedno preda naprej svoji hčerki. Z dedovanjem znanja pa se deduje tudi družinsko ime, ugled in spoštovanje s strani družbe. Pri tradicionalnih obredih je ugled in znano ime ključnega pomena pri vzpostavi zaupanja med stranko in *dukun* (intervju, Yogyakarta, 24. 2. 2014).

²⁵ Po besedah *dukun* želijo z britjem las otrokom privzgojiti radodarnost. Lase pobrijejo z britvico, nato jih dajo staršem, ki jih zamenjajo z zlatom/denarjem, ki ga darujejo revnim. Ali je to povezano z enim izmed petih stebrov islama, (zakat) ni povsem jasno. Na vprašanje, ali so FGM in vse ostale prakse povezane z islamom, je odgovorila, da “*kadarkoli izvedem ali obrezovanje, britje glave ali karkoli drugega, nikoli ne vprašam za versko pripadnost. Je res, da je večina dojenčkov muslimanov* (Indonezija je država, kjer živi največ pripadnikov muslimanske vere na svetu op.a.), *se pa zgodi, da so tudi kristjani ali kaj drugega*” (intervju, 24. 2. 2014). Drugi razlog britja las naj bi bilo dobro in srečno življenje. Po besedah sogovornika s Sulawesija gre za kulturno in ne religiozno zadevo. Pobrite lase se shrani v izdolben kokos in shrani v hiši. Njegov oče jih je, skupaj z lasmi ostalih otrok, obesil na steno v hiši (intervju, Lombok, 25.4.2014).

²⁶ Velik delež dojenčic ima preluknjana ušesa in uhanje, kar jih ločuje od fantkov, glede na to, da ob rojstvu obema spoloma obrijejo glavo.

²⁷ Medtem, ko cena za tovrsten poseg v bolnišnici presega več 100.000 IDR.

prinesejo otroka starega 35 dni. Priprave na obred ne zahtevajo velikega napora, vsaj kar se tiče dela *dukun*. Vse, kar mora storiti, je pripraviti čisto vato, skodelico vode, kurkumo in britev²⁸, ki jo ima že od začetka izvajanja prakse.

“*S prsti odprem vagino (zunanje sramne ustnice – op. a.), da pridem do, saj veš, klitoris. S posebnim nožem (britvijo – op. a.) samo podrgnem po klitorisu, na hitro. Preden klitoris postrugam (podrgnem – op. a.), ga operem z mokro vato. Zraven imam še kurkumo, s katero podrgnem pri klitorisu, preden uporabim rezilo.*” (neformalni pogovor; Yogyakarta, 24. 2. 2014)

184

Samo obrezovanje spremlja še molitev, ki je najpomembnejši del obreda. *Dukun* moli v javanskem jeziku za deključino zdravje in materialno bogastvo. Starši²⁹ morajo prinesiti darove za *dukun*, ki pa se razlikujejo glede na njihovo ekonomsko stanje. V vsakem primeru pa morajo biti med njimi dve vrsti banan (pisang raja sereh in pisang pulut)³⁰, vrečka riža in kokos.³¹ Vsi ostali darovi so odvisni od finančnih sposobnosti staršev. Te določajo tudi praznovanje, ki ga pripravijo kot pomembnejši del obreda najpogosteje na dan obrezovanja, lahko pa tudi kasneje. Odvija se na deključinem domu, kamor povabijo ali ožje sorodnike ali kar celo vas, ki prinesejo darove za dojenčka. Na tem mestu je potrebno ponovno poudariti, da se tako sam obred FGM kot tudi kasnejša ceremonija razlikujeta od kraja do kraja. Vsaka žena je razvila svoj način izvajanja prakse, vseeno pa se vse zgledujejo po obredu, ki ga izvajajo v Kratonu (sultanovi palači v Yogyakarta). Ta je nekakšno vodilo pri obrezovanju, ki pa ga kasneje prilagajajo, največkrat ekonomskemu položaju deključinih staršev.

Sklepamo lahko, da se ritual obrezovanja, na katerega sva naleteli na Osrednji Javi, razlikuje od tistega, izvajanega drugod po svetu (predvsem v Afriki)³², kjer za razliko od prvega pride do dejanskih rezov. V Indoneziji je bilo do sedaj mogoče zaslediti le drgnjenje, vbode in struganje (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: viii). Kljub temu pa to ne pomeni, da moramo na to vrsto FGM gledati z manj obsojanja in kritike. Še vedno gre za dejanja, ki se izvajajo brez privolitve deklice in ki ogrožajo njeno zdravje (predvsem zaradi uporabe nehigijskih pripomočkov).

Zadnja leta je v Indoneziji mogoče zaslediti medikalizacijo FGM, kljub vladni prepovedi pohabljanja ženskih genitalij. Obrezovanje deklic je postala praksa, izvedena s strani babice, ki pomaga pri porodu (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: VIII.). S tem in s porastom klinik, ki jih ustanavljajo prav z namenom izvajati

²⁸ Sklepava, da kurkumo uporablja zaradi njene zdravlilnosti pri hitrem celjenju ran in antiseptičnih učinkov. Dandanes jo, kar se tiče njene uporabe v zdravstvu, nadomešča zdravilo Betadine. Podobno je tudi pri FGM – po letu 1945 se je razkuževanje s kurkumo začelo opuščati in nadomeščati z Betadinom (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 17).

²⁹ Pri obrezovanju deklice je prisotna mama, saj je navzočnost očeta ob goli hčeri (četudi novorojenki) tabu.

³⁰ Na vprašanje, zakaj točno banane in zakaj točno ti vrsti, nama niso znali odgovoriti, razen da to zapoveduje tradicija. Brez prisotnosti obeh vrst banan se obred ne more izvesti (intervju, Yogyakarta, 24.2. 2014).

³¹ Slednje pustijo pri *dukun*. Lokalno prebivalstvo verjame, da naj bi se s pomočjo teh daritev deklica naučila radodarnosti (intervju, Yogyakarta, 24. 2. 2014).

³² Za primerjavo glej Gordon 1991; Čeplak 2001; Gruenbaum 1996, 2001.

FGM, smo priča institucionaliziranosti prakse (prav tam).³³ Posegi FGM opravljeni v zdravstvenih ustanovah so dosti bolj invazivni od tistih, ki jih opravi *dukun*. Poleg drgnjenja odstranijo tudi del klitorisa, kar lahko močno vpliva ne le na zdravstveno stanje, temveč tudi na spolno slo (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003: 14).

Zgodovinsko in versko ozadje Jave: kratek pregled³⁴

“Predvsem je res, da je pri opisovanju religije tako kompleksne civilizacije, kot je javanska, kakršen koli preprost pogled neprimeren in obstaja več variacij ritualov, kontrastov v veri in konfliktov v vrednotah ... vse to v ozadju dejstva, da je Java v več kot 90-ih odstotkih muslimanska.” (Geertz 1960: 7)

Če želimo razumeti ritual obrezovanja deklic na izbranem območju, moramo najprej razumeti njegovo kulturno in versko ozadje. Poznamo tri vrste javanskega islama. Najbolj razširjen je *agama kejawen*, ki mu sledita ‘puritanski’ islam, imenovan *agami islam santri*, in sufizem oz. mistični islam, ki ima v javanski religiji velik doktrinalni pomen. *Agami Jawi / javanski islam* je kompleksna mešanica doktrin in praks. Ima širok spekter konceptov, interpretacij in vrednot, mnoge izmed njih muslimanskega izvora, kot so vera v vsemogočnega Boga (*Gusti Allah*), preroka Mohameda (*kanjeng nabi Muhammad*) in druge preroke (*para ambiya*). *Agami islam santri* določa svoje doktrine skozi dogmatične islamske koncepte. V uporabi je *šariat* oz. islamsko pravo in prevladujoča legalna šola *al-Šafi’i*.

Pred prihodom indijskih verstev je temeljila prvotna religija na Javi na čaščenju prednikov, duhov, magije in naravnih pojavov. Trgovanje z južno Indijo je v 4. stoletju pripeljalo hinduizem in tako sta indijska kultura ter religija močno vplivali na podobo Jave več stoletij.³⁵ Zgodovinski dokazi pričajo o prihodu muslimanskih trgovcev na ozemlje zahodne Indonezije že v 8. stoletju, a do islamizacije ni prišlo vse do konca 13. stoletja (Martin 2004: 644). Za razliko od Perzije in Indije, ki sta bili podvrženi nasilnemu širjenju islama s strani muslimanske vojske in političnih sil, lahko proces islamizacije v Indoneziji opišemo kot miroljuben (Azyumardi 2006: 4). Islamizacija na indonezijskem arhipelagu se je širila predvsem s pomočjo arabskih trgovcev v Jugovzhodni Aziji. Na začetku 15. stoletja je bila ustanovljena trgovska država Malacca, ki je bila najpomembnejše trgovsko središče zahodnega malezijsko-indonezijskega arhipelaga in je tako postala center za tuje muslimanske trgovce

³³ Na primer medikalizacije FGM sva na terenu naleteli tudi sami. Sogovornica se nama je pohvalila, da ima certifikat, ki dokazuje, da je ena izmed boljših ‘izvajalk’ FGM. Po pridobljenih informacijah bližnja ginekološka klinika vsako leto priredi tekmovanje v najboljšem obrezovanju – najhitrejša in najboljša obrezovalka prejmeta certifikat, ki jima ga podari zdravnik.

³⁴ O zgodovini Islama ter njegovi obliki na Javi je napisanih mnogo interdisciplinarnih akademskih člankov. Ker je pričujoči del le kratek opis, ki bralcu omogoča hiter pregled in uvrstitev v zgodovinski in verski kontekst, bralce na tem mestu za globlje razumevanje problematike usmerjam k pregledu Abuza (2007), Azyumardi (2006), Day (1983), Elson (2008), Geertz (1960), Gross (2007), Kumar (1979), Ricklefs (2001), Smith (1974), Woodward (2011).

³⁵ Templji, imenovani *candi*, iz 8. pa vse do 15. stoletja so se razprostirali od planote Dieng na Osrednji Javi pa vse do Candi Keaton na vzhodni Javi. V neposrednji bližini Yogyakarta tako najdemo *Borobudur*, največjo budistično stupo na svetu, hinduistični tempelj *Prambanan* ter mnoge manjše stupe in templje.

in velik podpornik širitve islama (Ricklefs 2001: 6). Proces spreobrnitve v islam v Indoneziji je še dandanes predmet polemik akademikov. Obstaja več teorij o načinu širjenja, a najbolj priznana je ta, da se je religija od prvotno spreobrnjenih trgovcev in plemičev hierarhično širila na preostalo prebivalstvo (Azymardi 2006: 6). Na Javi je bilo kraljestvo Mataram (1587–1755) najbolj 'odgovorno' za širjenje islama med javanskim prebivalstvom (Ricklefs 2001: 8). Poleg islamizacije imen je bil ključni ritual spreobrnitve prav obrezovanje. Po načelih dinastij, tako Mataram kot tudi kasnejše Demak, v času zgodnje muslimanske ere je bilo obrezovanje (predvsem moških, a tudi žensk) glavni pokazatelj pripadnosti islamu in mnogi so se spreobrnilo zgolj zato, da bi prejeli sultanov blagoslov (Woodward 2011:149). Obrezovanje je veljalo za primarni način, s katerim se je islam širil na ruralni Javi (Woodward 2011: 196). A prestop iz prvotnega *kejawen* in hinduizma v islam ni bil ne ekskluziven niti uniformiran. Proces islamizacije je evolucionaren in je še vedno aktiven.

Vloga politike: čas islamskega komunizma in vzpon nacionalno-verske identitete

V času nizozemske kolonializacije so nizozemske oblasti skušale preprečiti, da bi islam postal fokus nacionalistov (Abuza 2007: 20). Kljub mnogim poskusom jim ni uspelo nadzirati ne politične ne nacionalne želje Indonezijcev, ki so ustanavljali versko-politične stranke. Leta 1927 je Kusno Sosrodihardjo, bolje znan kot Sukarno, ustanovil *Partai Nasional Indonesia* (indonezijska nacionalna stranka), ki se je borila za neodvisnost in proti imperializmu ter kapitalizmu, saj sta močno prizadela življenje Indonezijcev (Adams 1965: 101). Sukarno je bil vodja v boju za neodvisnost od Nizozemske in z večjo politiko proti Japonski je 17. avgusta 1945 razglasil Indonezijo za samostojno državo. Tako je postal prvi predsednik in uvedel avtorski sistem, imenovan 'vodena demokracija', ki je ustavil nestabilnost in upor islamskih skrajnežev (Adams 1965: 102). A vendar se je po razglasitvi neodvisnosti ideja o islamski državi hitro začela širiti po arhipelagu. Sukarno je želel ustanoviti sekularno državo in s tem pomiriti etnične manjšine na arhipelagu. Iz ustave je odstranil odstavek, ki govori o šeriatskemu pravu. Kot pripadnik islama *kejawen*, je verjel, da Indonezija "*ne bo nikoli enotna država z islamskim temeljem*" (Abuza 2007: 16). *Darul islam* je bila prva od islamskih vstaj za časa Sukarnovega režima in protiutež njegovi politični stranki PKI (Komunistična stranka Indonezije), največ privrženecv je bilo na Javi (Ricklefs 2001: 219–220). Medtem ko je Sukarnova vlada pomaknila državo v 'liberalno sfero' pod prevlado sekularistov ter njegovih javanskih privrženecv, so se vstaje nadaljevale (Gross 2007: 28), s tem pa tudi vse večja rast skrajnežev in širjenje nacionalizma, ki je bil na tem območju arhipelaga (Sumatra in Java) zasnovan predvsem na verski identiteti. Najbolj izrazit način izkazovanja privrženosti nacionalizmu je bila uporaba muslimanskih imen ter izvajanje muslimanskih obredov, med katerimi je imelo najpomembnejšo vlogo prav obrezovanje. Tako je bilo v času indonezijskega komunističnega režima s pomočjo širjenja verske identitete islamskih skrajnih skupin kot tudi s podporo liberalnega in 'versko-svobodnega' Sukarnovega režima obrezovanje, tako dečkov kot deklic, častivredno dejanje, ki je krepilo ne le vez z islamom, temveč je tudi brisalo

meje med religijami.³⁶ Sukarno sam je poudarjal pomen vere v Boga, kjer so vse vere obravnavane enakovredno, verniki pa so imeli versko svobodo. Indonezijce je obravnaval kot k duhovnosti usmerjene in verne ljudi, ki naj bi bili v osnovi tolerantni do drugih veroizpovedi (Martin 2004: 645). Paradigmatični koncept, ki govori, da so arhaični sistemi odporni na spremembe in najdejo svoj izraz v naknadnih zgodovinsko pogojenih socialnih in verskih pojavih, je omogočil lažje razumevanje in raziskovanje islamskih ritualov, med njimi tudi obrezovanja, in sicer na primeru primarnega dualizma (Woodward 2011: 71).

V času revolucije in protikomunističnega gibanja (1965 - 67), ki je predstavljajo temno obdobje v indonezijski zgodovini in prehod v 'novi red' (*orde baru*), je prišlo do padca stranke PKI in Sukarnovega režima. Moč in vpliv si je z militantno silo in pokoli (predvsem kitajskih prebivalcev in privržencev komunizma) priboril *Hadži Mohamed Suharto*, ki je postal novi predsednik države. Novi Suhartov režim je pridobil ne le politično, temveč tudi versko moč. Eden izmed ciljev novega režima je bila muslimanska obuditev – duhovna, intelektualna in ekonomska. To je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja privedlo do obuditve indonezijskega islama (Martin 2004: 646), Suhartova vlada pa je spoznala, da njegove moči in vpliva ni mogoče zanemariti. V času Suhartove vlade je Ministrstvo za religije podpiralo učenja in prakse liberalno, humanistično obarvane tradicije islama, ki jo mnogi akademiki imenujejo 'neo-moderni' islam (Cone 2002: 54). V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je indonezijski islam doživel rast reflektivne, osebne predanosti veri, do česar ni prišlo zaradi želje po politični moči, temveč zaradi kljubovanja politični moči (Siddique 1987: 296). Po Suhartovem odstopu leta 1998 je prišlo do ustanovitve političnih strank, ki so predstavljale interese muslimanov, verske organizacije so dobile svobodo pri izbiri islama in po dolgem času so v demokratično izvoljenem parlamentu dobili svoje mesto tudi predstavniki različnih muslimanskih interesov (Martin 2004: 647).

Indonezijski muslimani so pripisovali vzroke za krizo in izgubo božje milosti Suhartovi moralni izprijenosti. Mnogi verjamejo, da korupcija in nepotizem, kar so ves čas očitali Suhartu, niso bili zgolj politični zločini, temveč tudi grehi, zaradi katerih je Bog kaznoval ves narod. Trdili so, da bi krizo lahko premagali in spet zaživeli v blaginji, če bi se pojavil vodja, ki bi z moralnim značajem in zavezanostjo šeriatskemu pravu ponovno vzpostavil razcvet in blagoslov, od katerega je odvisno dobro počutje in morda celo preživetje naroda (Woodward 2011: 255).

Vpliv islama na obrezovanje deklic

Obrezovanje deklic oz. *khitan* je ena največjih skrivnosti v Indoneziji. Mnogo žensk sploh ne ve, ali so bile v mladosti obrezane ali ne. Skoraj vsaka sogovornica, ki sva jo vprašali, ali je obrezana, ni bila prepričana v odgovor. Čeprav je ritual obrezovanja globoko zakoreninjen v indonezijski tradiciji, se ga jemlje kot samoumevnega in se o njem ne govori. Glede na obliko FGM na Javi, ki velja

³⁶ Obrezovanje v Indoneziji ni značilno zgolj za muslimane, saj so, tako v preteklosti kot tudi dandanes, podvrženi obrezovanju tudi mnogi kristjani, hindujci in *kejawen*.

za najbolj neinvazivno, je težko določiti, ali je neka ženska obrezana ali ne. O tem pričajo tudi študija in raziskave na področju obrezovanja žensk v Indoneziji (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003). Še manj pa tako obrezane ženske (kot tudi tiste, ki izvajajo obrezovanje) vedo, da so del rituala, za katerega Svetovna zdravstvena organizacija trdi, da je neobvezen in prepovedan.

“*Namen tega rituala je v tem historičnem kontekstu neznan, čeprav je bil s pomočjo tolerantnega islamskega prava prenesen v današnji čas z vrsto razlogov.*” (Imad-ad-Dean: 2008) Vzroke, s katerimi opravičujejo ritual, sva omenili že zgoraj, tukaj izpostavlja enega najbolj pogostih – religijo, še posebej islam. Verska obveznost pogosto igra pomembno vlogo pri odločitvi družine, ali bo ritual obrezovanja izvedla ali ne (Abdi 2009; Abdel-Hadi 2003: 22). Kljub dejstvu, da noben sveti tekst obrezovanja ne zahteva, ga mnoge (islamske) skupnosti razumejo kot obvezo za ohranjanje čiste spiritualnosti deklic. Mnoge študije in raziskave te teme izpostavljajo, da je vloga religije pri tem obredu težko interpretirati, ker pogosto ni razlikovanj med religijo, tradicijo in nedolžnostjo (Mackie in Le Jeune 2008: 14).

188

Opazovanja in raziskave razkrivajo, da se respondenti pogosto sklicujejo na mnoge razloge v prid obrezovanju, ki so, posredno ali neposredno, povezani z religijo. Tako so religija, zdravje, čistoča, tradicija in nadzor nad žensko spolnostjo glavni razlogi za izvajanje rituala (Daffeh, et al. 1999: 13; Abdel-Hadi 2003: 22).

Če se osredotočimo na obrezovanje deklic v kontekstu islama, se moramo najprej obrniti na Koran in druge islamske reference. V Koranu nikjer ne najdemo *ijma*³⁷ ali navedb, da je obrezovanje deklic muslimanska dolžnost (kot je v nasprotnem primeru muslimanska dolžnost obrezovanje dečkov). Tudi v primeru *Sunne*³⁸ je avtentičnost *hadithov*³⁹ vprašljiva⁴⁰.

Prvi *hadith* je najbolj povezan z obrezovanjem žensk in priča o ženski Om Atteya, ki je bila v Medini podvržena obrezovanju. Prerok Mohamed naj bi ji tam dal navodilo: “*Rez naj ne bo preglobok, saj je to bolje za žensko in bolj poželjivo za moškega*” (Al-Awa b.n.l.: 2). Tudi če bi bil ta *hadith* kredibilen, je navedeno, da naj bi bil poseg minimalen za žensko; to sicer velja za primer obrezovanja v Indoneziji, a vendar če nanj pogledamo skozi primere FGM muslimanskih deklic po svetu, jasno vidimo, da v resnici ne drži. Kot primer navajava Somalijo, kjer je najpogostejša oblika obrezovanja prav deformacija ženskih spolnih organov in je torej v nasprotju s *suno*. Drugi *hadith* govori o “*obrezovanju kot izvršilnem delu sune za moške in častivrednem dejanju za ženske*” (Al-Awa b.n.l.: 3). Četudi bi ta *hadith* veljal za kredibilnega, glede obrezovanja ne izenačuje spolov, saj je za moške obrezovanje izvršitev sune, za ženske pa zgolj spoštovanja vredno dejanje. Vse kaže na to, da je islam prevzel in reguliral ritual obrezovanja, ki je bil pred njegovim prihodom zgolj arabska praksa. Tretji *hadith* navaja, da je obrezovanje žensk obvezno dejanje, a ga je, kot prejšnja dva *haditha*, možno zavreči. Četrti

³⁷ Arabski izraz, ki se nanaša na soglasje ali sporazum muslimanskih skupnosti pri verskih vprašanjih.

³⁸ Islamsko pravo.

³⁹ *Hadith* je verska tradicija, nanašujoča se na poročila o dejanjih in izjavah preroka Mohameda.

⁴⁰ Mnogi interpreti *hadithov* se sklicujejo na pomanjkljivost verodostojnosti in kredibilnosti avtorjev.

hadith navaja, da je “v primeru srečanja dveh obrezanih organov obvezno izvesti *ghusl* (umivanje, op.a.)” (Al-Awa b.n.l.: 4). Mnogi ta citat uporabljajo kot argument v prid ženskega obrezovanja. Peti *hadith* pravi, da “*obstaja pet dejanj/aktov naravne dispozicije: obrezovanje, odstranitev dlak na spolovilih, britje brkov, striženje nohtov in odstranitev dlak pod pazduho*” (Al-Awa b.n.l.: 3). Ta *hadith* govori o načinih vzdrževanja čistoče, a se nanaša zgolj na moške, kar zavrača trditve, da je obvezno dejanje tudi za ženske.

Zgoraj navedeni citati *hadithov* o naklonjenosti ženskemu obrezovanju so šibki argumenti in tudi avtentična *Sunna* ne vsebuje dokazov, ki bi to prakso podprli. Te, ki soglašajo in podpirajo obrezovanje žensk ter verjamejo, da je le-to verska praksa, je treba opomniti, da predmet naše raziskave ni teoretični koncept, ki naj bi bil primeren subjekt kontroverznosti. Bolj kot to je obrezovanje deklic zelo razširjena praksa. Mnogi *hadithi* povezujejo ritual obrezovanja s *taharo*, purifikacijo oziroma očiščevanjem ne le fizičnega, temveč tudi duhovnega telesa (Bloch 1986). Z vidika islama obrezovanje ni zgolj označevalec zveze med Bogom in njegovimi privrženci, temveč služi kot eden izmed mnogih ‘testov’, ki naj bi jih Ibrahim izvedel kot dokaz svoje privrženosti islamu (Bloch 1986: b.n.s.).

Obrezovanje žensk je običaj ali tradicija, ki naj bi jo islam prepustil času in pozabi. A vendar ni tako. Izvajanje tega običaja mogoče izginja v Afriki, a v Indoneziji, kjer je sicer zakonsko prepovedan, je dandanes razširjen mnogo bolj kot v preteklosti.⁴¹

Verski vodje v Indoneziji želijo, da se ritual obrezovanja deklic nadaljuje, predvsem zaradi njihove splošne interpretacije, da je obrezovanje moških in žensk izražanje pripadnosti veri.

Velik del muslimanov v Indoneziji je privržencev *mazhab Šafi'ī*⁴², ki obravnava obrezovanje kot obvezno prakso tako za dečke kot deklice. Protiutež predstavlja *mazhab Maliki*⁴³ s *prepričanjem*, da je obrezovanje dečkov pravilo, obrezovanje deklic pa zgolj simbolična gesta. Druga dva *mazhaba* – Hambali in Hanafi – verjameta, da je obrezovanje del *sune* za moške in častivredno dejanje za ženske (Budiharsana 2003: 9).

Mnoge raziskave kot tudi najina opazovanja na terenu dokazujejo, da obrezovanje deklic v Indoneziji ni zgolj muslimanska praksa. Ritual obrezovanja ženskih spolovil je na Javi na eni strani verska dolžnost oz. priporočilo, a na drugi velja za podedovan običaj ali tradicijo, ki ga izvajajo tudi na nemuslimanskih prebivalcih otoka. Z intervjuji in pogovori z domačini sva prišli do zaključka, da se matere v zvezi z obrezovanjem deklic najpogosteje sklicujejo na izražanje verske dolžnosti. Čeprav same ne vedo, od kot naj bi to izviralo, se držijo navodil verskih vodij in družinske tradicije. Veliko se jih sklicuje na podedovano tradicijo s kulturnimi vrednotami, neodvisnimi od določenih verskih dolžnosti.

⁴¹ Glej opombo 21.

⁴² Ena izmed štirih šol sodne prakse, nastala pod okriljem Mohameda bin Idris eš-Šafi'ija, bolj poznanega pod imenom imam Šafi'ī.

⁴³ Prav tako ena izmed sunitskih šol sodne prakse, ki jo je ustanovil imam Malik bin Enes.

V mnogih skupnostih se izvajajo masovni obredi obrezovanja deklic (*khitanan massal*), ki jih organizirajo lokalne islamske fundacije v času praznovanja rojstnega dne preroka Mohameda (*Maulud nabi*).⁴⁴

Dve indonezijski nacionalni raziskavi iz let 2003 in 2010 sta razkrili, da je več kot 80 odstotkov muslimanskih deklic podvrženih obrezovanju; najpogosteje kot novorojenke pa vse do devetega leta (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003). Več kot 90 odstotkov odraslih, sodelujočih v raziskavi (prav tam), zagovarja obred in želi, da se tradicija nadaljuje. Če želimo interpretirati obrezovanje deklic v islamu z vidika verskih študij, spoznamo, da manipulacija s spolovili predstavlja ultimativni nadzor nad spolno slo in nagonom določene osebe. Tu torej en rez predstavlja popolno predanost Bogu.⁴⁵

190

Obrezovanje je bila splošna praksa v (predislamskem) arabskem svetu in je bilo inkorporirano v islamski pravni sistem. S pravnega vidika se porajajo debate, ali je obrezovanje žensk obvezno dejanje oz. *suna* tako za moške kot tudi za ženske. Eš-Šafiži obravnava ritual kot enakovredno dolžnost obeh spolov. Zgodovinski zapisi kažejo, da so s prakso obrezovanja na območju Indonezije začeli v 13. stoletju, in sicer s prihodom islama. Na otočjih, kjer je prišlo do islamizacije prebivalstva v 17. stoletju, je bilo obrezovanje deklic prisotno zgolj med muslimani.

Leta 2006 je indonezijska vlada obrezovanje deklic prepovedala, a ga s tem ni preprečila. V letu 2010 je indonezijsko ministrstvo za zdravje izdalo poročilo, v katerem je izpostavilo primeren postopek obrezovanja, toda aktivisti in borci za človekove pravice opozarjajo na protislovnost tega dejanja s prepovedjo klinikam, da izvajajo kakršne koli oblike obrezovanja deklic. Leta 2013 je Indonesian Ulema Council objavil izjavo v prid obrezovanju, češ da ritual obrezovanja in obrezovanje samo ni obvezno, a je vendarle 'moralno priporočljivo'. Ulema pritiska na indonezijsko vlado, naj uzakoni obrezovanje deklic, saj naj bi to bilo del islamskega učenja.⁴⁶

Zaključne besede

S pomočjo terenskega dela opravljenega v javanski Yogyakarta sva se poglobili v obliko javanskega obrezovanja deklic. Za razliko od FGM, kakršnega poznamo v Afriki, je javanski med manj invazivnimi. Mnogokrat se nama je pojavilo vprašanje, ali lahko *khitan* ali *tetasan*, kakor imenujejo FGM v Indoneziji, sploh uvrstimo med vrste obrezovanja, saj samo Svetovna zdravstvena organizacija s svojo terminologijo in razdelitvijo omogoči njegovo definicijo kot neopredeljeno, neinvazivno vrsto obrezovanja. A vendar ne smemo zanemariti dejstva, da je *khitan* poseg v ženska spolovila in ga kot takega, invazivnega ali ne, lahko imamo za FGM.

⁴⁴ Naj na tem mestu opomniva na že zapisano tekmovanje v obrezovanju.

⁴⁵ Na tem mestu bi bralce usmerila k primerjavi simboličnega reza z delom *Magical hair* Edmunda Leacha iz leta 1958 in dela Hallpike (1969) ter Obeyeskere (1981).

⁴⁶ Za ta podatek bi se rada zahvalila sogovornici, zaposleni na Women rights organization Yogyakarta; v pogovoru 12. januarja 2014.

Postopek, ki ga opravljajo tradicionalne *dukun*, se razlikuje od institucionaliziranega, opravljenega v zdravstvenih ustanovah. Ljudje se pogosteje odločajo za prvega zaradi cenovne ugodnosti in večjega zaupanja v *dukun*. Upoštevati je treba tudi dejstvo, da je postopek, ki ga izvede *dukun*, skoraj neboleč in ne pušča dolgotrajnih posledic, medtem ko pri FGM v nekaterih zdravstvenih ustanovah ne le podrgnejo spolovilo, temveč ga tudi v določeni meri odstranijo (Budiharsana, Amaliah, Utomo 2003). Ne glede na ‘simbolično’ obrezovanje, ki ga izvede *dukun*, pa se vseeno poraja dvom o nenevarnosti posega, saj pri ritualu uporablja nesterilna rezila, ki predstavljajo tveganje za nastanek okužb in obolenj za različni prenosljivimi boleznimi.

FGM je imel pomembno vlogo pri širjenju islama v preteklosti kot tudi pri krepitvi verske identitete in družbene povezanosti. V preteklosti sta tako Sukarno, v času komunistične Indonezije, kot tudi Suharto, ki je predstavljal pomembno postkomunistično obdobje, imela veliko vlogo in vpliv na izvedbo verskih in tradicionalnih ritualov. Oba sta namreč podpirala *khitan*, ki naj bi krepil nacionalno in versko identiteto. V različnih zgodovinskih obdobjih je torej FGM v Indoneziji vedno imel podporo in se tako zakoreninil v podzavest ljudi kot nekaj samoumevnega in zaželenega.

191

Opravljene raziskave, intervjuji in pogovori kot tudi pregled obstoječe literature s področja FGM v Indoneziji kažejo, da ritual obrezovanja močno podpira islamska skupnost. Izvajalcem pomeni tako družbeno tradicijo kot tudi versko dolžnost. Kljub veliki javni propagandi o preprečevanju FGM slednje še vedno ostaja globoko zakoreninjeno v praksah družb tako v Indoneziji kot tudi drugod po svetu. Predvsem močna ostajajo prepričanja, da je sledenje tradiciji nujno potrebno in nasprotno ravnanje vodi v eliminacijo članov določene kulture. Ozaveščenost o uzakonjenih pravilih proti FGM v Indoneziji je nizka, še več, mladi in starejši prakse ne dojemajo kot nekaj, kar škoduje zdravju, in o njenem preprečevanju povsod po svetu sploh niso obveščeni. Vseeno pa je z vplivom množičnih medijev mogoče opaziti nastajanje aktivističnih skupin, ki so pričele z ozaveščanjem z izdajo pamfletov ter izvajanjem različnih raziskav. Kljub temu bo pot do ‘osvoboditve deklic izpod nožev’ še dolga in naporna.

LITERATURA IN VIRI

ABDI, Maryam Sheikh

2009 *A Religious Oriented Approach to Addressing Female Genital Mutilation/Cutting among the Somali Community of Wajir, Kenya*. Washington: Population Council in Frontiers.

ABDEL-HADI, A., (ur.)

2003 *Empowerment: From Theory to Practice: CEOSS Experience in the Area of the Eradication of Female Genital Cutting*. 1. izdaja. Cairo: CEOPRESS.

ABUZA, Zachary

2007 *Political Islam and violence in Indonesia*. New York: Routledge.

ADAMS, Cindy

1965 *Sukarno: an autobiography*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.

AL-AWA, Mohamed Selim

b.n.l. *FGM in the context of Islam*. Cairo: The national council for childhood and motherhood.

AL-SABBAGH, Muhammad Lufti

1996 *Islamic ruling on male and female circumcision*. Cairo: WHO.

ASSAAD, Marie

1979 *Female circumcision in Egypt: current research and social implications*. Egypt: American University in Cairo.

AZYUMARDI, Azra

2006 *Islam in the Indonesian world: an account of institutional formation*. Bandung: Mizan Pusaka.

BLOCH, Maurice

1986 *From blessing to violence: history and ideology in the circumcision ritual of the Merina of Madagascar*. Cambridge: Cambridge University Press.

BONINO, Emma

2012 Banning female genital mutilation. <http://www.nytimes.com/2012/12/20/opinion/global/banning-female-genital-mutilation.html?_r=0> [27. 11. 2014]

192

BROWN, Colin

2003 *A short history of Indonesia: the unlikely nation?*. Singapore: Talisman.

BUDIHARSANA, Meiwita; AMALIAH Lila; UTOMO Budi in Erwinia

2003 *Female circumcision in Indonesia: extent, implications and possible interventions to uphold women's health right: research report*. Jakarta: Popular Council.

ČEPLAK, Ralf

2001 Obrezovanje deklic – obred iniciacije ali mučenje in pohabljanje. *Etmolog* 11, str. 185–195.

DAFFEJ, J.

1999 *Listening to the voice of the people: a situation analysis of female mutilation in the Gambia*. Banjul (Gambia): WHO, UNIFA, UNICEF.

DARMAPUTERA, Eka

1988 *Pancasila and the search for identity and modernity in Indonesian society: a cultural and ethical analysis*. Leiden: Brill.

DAY, Anthony

1983 Islam and literature in South-East Asia: some pre-modern, mainly Javanese perspectives. V: *Islam in South-East Asia*, M. B. Hooker, (ur.). Leiden: Brill.

ELSON, Robert E.

2008 *The idea of Indonesia*. Cambridge: Cambridge University Press.

GEERTZ, Clifford

1960 *The religion of Java*. Chicago: University of Chicago Press.

GINSBURG, Faye

1991 What do women want?: feminist anthropology confronts clitoridectomy. *Medical Anthropology Quarterly, New Series* 5, št. 1, str. 17–19.

GORDON, Daniel

1991 Female circumcision and genital operations in Egypt and the Sudan: a dilemma for medical anthropology. *Medical Anthropology Quarterly, New Series* 5, št. 1, str. 3–14.

GROSS, Max L.

2007 *A Muslim archipelago: islam and politics in Southeast Asia*. Washington: National Defence Intelligence College.

GRUENBAUM, Ellen

1996 The cultural debate over female circumcision: the Sudanese are arguing this one out for themselves. *Medical Anthropology Quarterly, New Series* 10, št. 4, str. 455–475.

2001 *The female circumcision: an anthropological perspective*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

HALLPIKE, C. R.

1969 Social hair. *Man, New Series*, Vol. 4(2): 254–264.

IMAD-AD-DEAN, Ahmad

2008 Female genital mutilation: an islamic perspective. Minaret of Freedom Institute. <<http://www.minaret.org/fgm-pamphlet.htm>> [13. 4. 2014].

- KIM, Hyung-Jun
 2007 *Reformist muslims in Yogyakarta village: the islamic transformaton of contemporary socio-religious life*. Canberra: Anu E Press.
- KUMAR, Ann
 1979 Javanese historiography in and of the colonial period: a case study, V: *Perception of the past in Southeast Asia*, A. Reid, D. Marr. (ur.). Singapore: Heinemann Educational Books.
- LEJEUNE, John in MACKIE, Gerry
 2008 *Social dynamics of abandonment of harmful practices: a new look at the theory*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- LEACH, Edmund
 1958 Magical Hair. *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 88, št. 2 (julij–december), str. 147–164.
- MARTIN, Richard C.
 2004 *Encyclopedia of Islam and the Muslim world. Vol. 2: M-Z*. Michigan: Macmillan.
- OBERMAYER, Carla Makhlof
 1999 Female genital surgeries: the known, the unknow and the unknowable. *Medical Anthropology Quarterly, New Series* 12, št. 1, str. 79–106.
- OBEYESEKERE, Gananath
 2001 [1981] *Medusa's hair*. University of Chicago Press: Chicago.
- PROHIBITION OF FEMALE CIRCUMCISION
 1985 Prohibition of Female Circumcision Act 1985. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/38/pdfs/ukpga_19850038_en.pdf> [13. 4. 2014].
- RICKLEFS, M. C.
 2001 [1981] *A history of modern Indonesia since c. 1200*. Stanford: Stanford University Press.
- SIDDIQUE, Sharon
 1987 *Islam and ideology in Southeast Asia*. Singapore: Centre of South East Asian Studies, National University of Singapore.
- SILVERMAN, Eric K.
 2004 Anthropology and circumcision. *Annual Review of Anthropology* 33, str. 419–445.
- SJADZALI, H. Munawir.
 1991 *Islam and governmental system: (teachings, history and reflections)*. Jakarta: INIS.
- SMITH, Roger M. (ed.)
 1974 *Southeast Asia: documents of political development and change*. Ithaca; London: Cornell University Press.
- TOUBIA, Nahid
 1994 Female circumcision as a public health issue. *The New England Journal of Medicine* 331, št. 11, str. 712–716.
- UNITED ...
 2012 United Nations bans female genital mutilation. *United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*. <<http://www.unwomen.org/en/news/stories/2012/12/united-nations-bans-female-genital-mutilation>> [13. 3. 2014].
- WALLERSTEIN, Edward
 1980 *Circumcision: an American health fallacy*. New York: Springer.
- WOODWARD, Mark
 2011 *Java, Indonesia and Islam*. London; New York: Springer.

BESEDA O AVTORICAH

Vesna Bočko, univerzitetna diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja, ki je leta 2011 diplomirala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v Ljubljani, se je v času svojega študija posvečala predvsem simbolizmu v religijah, problematiki izbrisanih in izumljanju tradicij na primeru slovaškega verskega gibanja Rodný kruh. Že dve leti živi v Indoneziji, kjer preučuje predvsem balinezijski hinduizem, percepcijo smrti, pogrebne rituale na Baliju in javanski islam.

ABOUT THE AUTHORS

Vesna Bočko has a BA in ethnology and cultural anthropology. She graduated from the Department of Ethnology and Cultural Anthropology in Ljubljana in 2011. During her studies she mainly focused on symbolism in religions, the issue of the “erased”, and the invention of traditions in the case of the Slovakian religious movement Rodný kruh. She has been living in Indonesia for the past two years, exploring Balinese Hinduism, the perception of death, funeral rituals in Bali, and Javanese Islam.

194

Tina Mertik, absolventka drugostopenjskega študijskega programa na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v Ljubljani. Leta 2011 je na istem oddelku zagovarjala diplomu, v kateri se je ukvarjala s folkloro kot pedagoško metodo. Trenutno živi v Indoneziji, kjer se posveča predvsem raziskovanju mladinskih scen Balijskega ritualnega pokopom na Sulawesiju.

Tina Mertik is a graduate of the second-level study programme at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology in Ljubljana. She presented her degree dissertation, dealing with folklore as an educational method, at the same department in 2011. She is presently living in Indonesia where she mainly explores the youth scenes of Bali and ritual burial in Sulawesi.

POVZETEK

Obrezovanje deklic na centralni Javi in v Indoneziji nasploh velja za nekaj vsakdanjega ter zavezujočega tradiciji. Najpogosteje se izvaja na deklicah starih okoli mesec dni in sovпада z britjem las ter luknjanjem ušes. O sami praksi ni dosti znanega, literatura in terenski izsledki pričajo o ‘struganju’ po klitorisu z britvijo in kurkumo, dejanskih rezov in krvi naj ne bi bilo. Obrezovanje genitalij v Indoneziji označujejo s terminom *tetasan*, kar v dobesednem prevodu pomeni kaplja (ang. drop). Razlogi za FGM in njegovo opravičevanje so različni. Znano je, da so tradicionalno prakso obrezovanja deklic izvajali za nadzor njihove spolne sle in s tem vzdrževanja nedolžnosti ter ohranjanja “čistosti”. Poleg slednjega so tu prisotni še drugi razlogi, kot npr. religiozni (v imenu islama), družbeni (nadzorovanje) in estetski. Kljub zakonski prepovedi indonezijske vlade od leta 2006 je FGM v Indoneziji močno prisoten in se zadnje čase celo medikalizira in širi. Določena mesta (in vasi) celo prirejajo ‘tekmovanja’ v obrezovanju – kdo bo hitrejši in boljši. Je pa potrebno zapisati, da ozaveščanje o prepovedi prakse narašča, vendar bo pot do osvoboditve še dolga in naporna.

SUMMARY

In central Java and Indonesia circumcision of girls is generally considered a common, obligatory tradition. It is most usually performed on girls when they are around 35 days old, and together with cutting their hair and perforating their ears. Little is known about the practice itself, while the available literature and field data refer to “scraping” the clitoris with a razor and curcuma, said to be performed without actual cuts or bleeding. The circumcision of genitalia is referred to in Indonesia with the term *tetasan*, literally meaning “drop“. The reasons for female genital mutilation and its justification vary. It is known that the traditional practice of circumcising girls was performed to reduce their sexual lust and thus maintain their virginity and sexual abstinence. But there are also other reasons, for instance religious ones (in the name of Islam), social ones (control), and aesthetic ones. In spite of the legal ban issued by the Indonesian government in 2006, FGM is still very common in Indonesia and in recent times it has even become medicalised. Some towns (and villages) go as far as organizing “competitions” in circumcision – who performs it quicker and better. It must be said though that people are increasingly aware that the practice is banned, but the road to liberation remains long and hard.